

Alex M.J. Riemersma, vice-presidint fan it Europeesk Buro foar Lytse Talen/European Bureau for Lesser Used Languages (EBLUL)

Brekpuntlêzing op woansdei 12 oktober 2005

Frysk as twadde rykstaal en ko-offisjele Europeeske taal

1. PP [Power Point]:

1956 Eed/belofte; mûnling yn rjochtsferkear

1970 Van Ommen: 'twatalige kultuer'

1995 Algemene Wet Bestuursrecht

1997 Friese taal in het rechtsverkeer

2004 Fryske tekst eed/belofte yn wet

De erkenning fan it Frysk as twadde rykstaal is stadichoan groeid. Wy datearje it begjin fan dat proses meastal yn 1970, wannear't de rykskommisje-Van Ommen eksplisyt ferklearret, dat Fryslân in Nederlânske provinsje is mei in *twatalige kultuer* en oan dy bysûndere status sekere rjochten ûntliene kin.

Dochs wol ik it begjin fan it Frysk as offisjeel erkende taal yn Nederlân earder stelle, nammentlik op 11 maaie 1956, wannear't de Nederlânske steat mei de *Wet Friese taal in het rechtsverkeer* tastiet, tenei de eed of belofte yn it Frysk út te sprekken yn de gemeenteriedseal, yn provinsjale steaten en yn de rjochtsealen, yn de praktyk letter ek yn it nasjonale parlemint. Dy wet hat letter syn útwurking krigen yn de *Algemene Wet Bestuursrecht* (Awb) en yn de *Wet Friese taal in het rechtsverkeer*.

Yn de rjochtsfilosofy jildt it ôflizzen fan de eed as suver in religieuze died fan it yndividu tsjinoer de oerheid fan de steat. In Nederlânske steatsboarger kin dy religieuze died oant no ta allinnich yn it Nederlânsk of yn it Frysk dwaan. De tekst fan de Fryske eed is yn 2004 yn de wetjouwing fêstlein. Dat befêstiget de spesjale status fan Frysk as twadde rykstaal sûnt 1956.

2 PP:

'Frysk as twadde rykstaal'

Mozayk wet- en regeljouwing

Bestjoersôfspraak Fryske taal en kultuer (1989, 1993, 2001-2010)

Fryske-taalwet

Frysk yn de Grûnwet fan Nederlân

Dat begryp fan it 'Frysk as twadde rykstaal' is noch net as wetlik omskreaun begryp opnommen yn in Fryske-taalwet, mar it is wol de liedende gedachte fan it besteande mozayk fan wet- en regeljouwing yn de rjochtspraak, it iepenbier bestjoer en semy-oerheden, en dy gedachte wurket ek troch yn útfieringswetten op it mêd fan it ûnderwiis, de media en kultuerele foarsjennings.

De wetjouwing yn Nederlân hat noch altyd it karakter fan foldwaan troch de oerheid oan fersiken fan boargers, yndividueel of yn groepsferbân, mar net as ferplichtings fan de steat foar in definiëarre etnyske minderheidsgroep oer.

De praktyske útwurking fan al dy wet- en regeljouwing en tagelyk it wurkdokumint foar de ambysjes fan de taalplenning foar de kommende jierren is de *Bestjoersôfspraak Fryske taal en*

kultuer 2001-2010. De BFTK hat dêrmei in dûbelde funksje fan nochris plechtich opskriuwen yn de konsiderâns fan it wêrom fan it Fryske-taalbelied, de ynventarisaaasje fan de besteande ynfrastruktuer en fan it fêstlizzen nije ôfspraken tusken Ryk en Provinsje.

Foar guon is de BFTK it ultieme dokumint fan de Fryske taalplenning, mear sit der net yn en mear achtsje dyselden ek net nedich om goed taalbelied yn de praktyk út te fieren. Ut soarte, regionale en lokale oerheden kinne ek goed taalbelied fiere sûnder wet- en regeljouwing. De Bestjoersôfspraak is lykwols juridysk in *swak* ynstrumint, dat relatyf maklik oan kant skood wurde kin en dêr't yndividuele boargers gjin rjochten oan ûntliene kinne. Op it nivo fan de nasjonale oerheid is de Bestjoersôfspraak wol in goede *tuskenstap*, mar wy moatte eins stribje nei de folgjende stappen, nammentlik in *Kaderwet foar de Fryske taal* en *Frysk* neist it Nederlânsk neame yn de *Grûnwet fan it Keninkryk*.

3 PP:

Kaart fan Europa (eventueel âlde kaart EBLUL)

25 EU-lidsteaten

60-80 Regionale of Minderheidstalen (RML's)

10% = 45 twatalige EU boargers

EBLUL: 19 MSC's

www.eurolang.net

In blik oer de grinzen fan Nederlân leart jin, dat Frysk net de iennichste minderheidstaal is fan Europa. Yn de 25 lidsteaten fan de Europeeske Uny binne sa'n 60-80 RML's. As fûstregel prate wy oer 10% fan de befolking fan de EU dy't thús in oare taal praat as de staatstaal; dat binne likernôch 45 miljoen minsken. Alles mei-elkoar in protte minsken foar wa't de staatstaal net sûnder mear dé memmetaal is. De Europeeske Uny hat dus alle reden om belied te ûntwikkeljen dat fierder giet as de âlde ideology, nammentlik dat elke lidsteat mar ien memmetaal hat en dat dus elke boarger de staatstaal as iennichste memmetaal meitelle litte kin yn de statistiken. Om rekken te hâlden mei meartaligens yn taalmingde húshâldings soenen wy it begryp 'memmetaal' eins ferroalje moatte foar 'famyljetaal', 'thústaal' of 'native language' en folslein twatalige minsken yn de statistiken dûbeld telle moatte yn bygelyks de 'EU Barometer oer taalbehearsking fan thústaal en frjemde talen' (2005). Dan krije wy better ynsjoch yn de feitlike taalbehearsking fan de EU-boargers op it nivo fan de memmetalen. EBLUL wurket sûnt 1982 oan it fierder útdragen fan de meartaligens fan de Europeeske Uny as in rykdom foar it yndividu én foar de mienskip. EBLUL wurket nau gear mei de Mercator sintra en hat in eigen nijsagintskip 'Eurolang' en lidsteatskommisjes yn 19 lidsteaten, no ek yn Poalen, Estlân, Slowakije en Tsjechië.

Yn de hiele rige fan minderheidstalen yn Europa heart it Frysk net by de top-trije fan it Katalaansk as it giet om getal en macht, net by it Welsk as it giet om taalwil fan de befolking en aktive taalplenning en net by it Dútsk yn België as it giet om wetlike ferankering fan de taal. It Frysk is gewoan in goede middenmoater, yn getal, yn macht, yn ynfrastruktuer, yn taalwil en funksje fan de taal yn it sosjale libben, yn it iepenbiere libben en yn it hert fan de minsken.

It Frysk is aardich sterk as it giet om wet- en regeljouwing en ynfrastruktuer. De domeinen iepenbier bestjoer, media (radio en tv) en kultuer telle net swak by. Oare domeinen lykwols binne swak: ûnderwiis, de skriftlike media, mar ek de oerdracht fan de taal nei de folgjende generaasjes. Wy moatte noch sterker de rykdom fan de twataligens fan it yndividu yn Fryslân

belibje as in goede kâns of startposysje foar it libjen en wurkjen yn in meartalich Europa.

4 PP:

46 lidsteaten fan Ried fan Europa
19 ratifikaasje Europeesk Hânfest
13 wol tekene, noch net ratifisearre
55 taalmienskippen profitearje fan Hânfest
28 miljoen Europeeske boargers

Ien fan de formeel sterke punten fan it Frysk is de erkenning as Europeeske minderheidstaal troch de ratifikaasje troch Nederlân fan it *Europeeske Hânfest* fan de *Ried fan Europa* en de ûndertekening troch de ryksoerheid fan 48 ferplichtings út diel III fan it Hânfest, ornearre foar de fersterking fan it Frysk yn de domeinen ûnderwiis, rjochtspraak, iepenbier bestjoer en semy-oerheden, media, kultuer, ekonomysk en sosjaal libben. It minimum is 35 en it optimum leit sawat by 65. Mei dy 48 ferplichtings foar it Frysk docht Nederlân it net sa min op de Europeeske skaal.

Op it heden hawwe 19 lidsteaten fan de Ried fan Europa it Hânfest ratifisearre; 13 oare lidsteaten hawwe wol tekene, mar noch net ratifisearre, bygelyks Frankryk. De tradisjonele probleemlannen lykas België, Grikelân en Turkije haw noch net tekene, dat ek de ratifikaasje kin yn dy lannen noch wol eefkes duorje. Yn de lidsteaten dy't wol ratifisearre hawwe, binne 55 talen ûnder de wurking fan it Hânfest kommen en mei-elkoar 28 miljoen Europeeske boargers hawwe mear of minder profyt fan it Hânfest.

Yn al dy lidsteaten fan de Ried fan Europa wurdt drok diskusje fierd tusken de taalgroepen en de nasjonale oerheden oan de hân fan de rapporten fan de *Committee of Experts* en de oanbefellings fan de *Ried fan Europa* en mei help fan nasjonale advyskommisjes lykas it *Konsultatyf Orgaan foar it Europeesk Hânfest* yn Nederlân.

5 PP:

Mienskiplike ferantwurdlikheid ryk – provinsje – gemeenten
Menu-systeem foar 'maatwurk'/belied te pas
Bestjoersôfspraak ryk – provinsje neffens menu-systeem
Bestjoersôfspraak fan gemeenten neffens menu-systeem

Oare lidsteaten wrakselje fansels ek mei de offisjele erkenning, de wetlike status en de konkrete maatregels foar de regionale en minderheidstalen. Dêrby komt it ek altyd oan op de taakferdieling tusken sintrale oerheid en de regionale of gemeentlike oerheden. De sintrale oerheid fan Nederlân hat sterke oanstried de ferantwurdlikheid foar it Frysk hielendal nei de provinsje te skowen.

Der giet wol frijwat ryksjild nei de Fryske taal en kultuer, ûnder oaren foar de *Fryske Akademy*, *Omrop Fryslân*, *Tresoar*, *Tryater*, de *Afûk*, de ryksbydrage foar kultuer en de doelútkearing foar it ferbetterjen fan de kwaliteit fan it ûnderwiis. Mar dochs hearre wy by nije inisjativen altyd: de provinsje moat earst mar.

Dat is yn it Feriene Keninkryk blykber noch in graad slimmer ûnder ynfloed fan it formele belied fan desintralisaasje, want yn it rapport fan de Ried fan Europa oer de tapassing fan it Hânfest foar it Welsk wurdt dizze krityske opmerking makke: 'While fully recognising the value of such structures, the Committee of Experts nevertheless underlines that the United

Kingdom remains responsible under international law for the implementation of the undertakings it has ratified.’ Dat is in oanhaal om ek yn Nederlân nochris te brûken.

6 PP:

Europeesk Hânfest: 48 ferplichtings foar Frysk

Bestjoersôfspraak: mear as 100 kêsten

Menu-systeem gemeenten: 52 items

It *Europeesk Hânfest* hat wol syn trochwurking, formeel yn de foarmjouwing fan de *Bestjoersôfspraak*. It Berie foar it Frysk hat yndertiid it advys jûn om de *Bestjoersôfspraak* tenei de struktuer te jaan neffens de domeinen en it menu-systeem fan it *Hânfest*. Dat advys is oernommen en tapast yn de no jildende *Bestjoersôfspraak*. De tapassing fan dy struktuer makket it belied trochsichtiger foar de brûkers, dy struktuer biedt tagelyk mear gearhing tusken it belied fan de nasjonale oerheid en dat fan de provinsje. Dy struktuer kin ek brûkt wurde om it feitlike taalbelied fan de gemeenten yn Fryslân as ‘maatwurk’ yn kaart te bringen en te fersterkjen.

It Berie hat no twa kear it feitlike belied fan de gemeenten ûndersocht mei help fan in oanpast menu-systeem; dêrtroch wurdt de gearhing tusken feitlik belied fan de gemeenten en it belied fan de provinsjale en fan de ryksoerheid ek better nei te kommen en tagonklik. In folgjende stap yn it proses fan taalplanning soe wêze kinne in *Bestjoersôfspraak* tusken alle gemeenten yn Fryslân oangeande it taalbelied ûnder rezjy fan de *Vereniging Friese Gemeenten* (VFG) òf in *Bestjoersôfspraak* fan de gemeenten yn Fryslân mei it provinsjaal bestjoer.

7 PP:

Kaderferdrach beskerming nasjonale minderheden (2004)

Friezen nasjonale minderheid

Grûnwet: ‘De bevordering van de Nederlandse en de Friese taal is voorwerp van zorg van de overheid.’

Nei de ratifikaasje fan it *Europeesk Hânfest foar Regionale of Minderheidstalen* yn 1996 hat Nederlân yn 2004 it *Kaderferdrach foar de beskerming fan nasjonale minderheden* ratifisearre en dêrmei de Friezen as *iennichste nasjonale minderheid offisjeel erkend neffens ynternasjonale standerts*. Wichtichste argumint fan dy erkenning sit him yn de eigen Fryske taal mei dêroan ferbûn de Fryske kultuer. Winliken soe dy erkenning syn fertaalslach krije moatte yn de *Grûnwet* fan it *Keninkryk*. Op it heden wurdt yn de Twadde Keamer op ‘en nij neitocht oer in mooglike oanfolling fan de *Grûnwet*. By de foarige diskusje yn 1998 hat it Berie yn oansluting op de inisjatyfwet fan Alis Koekkoek (CDA) en Eimert van Middelkoop (CU) it útstel dien ta dizze tekst fan *in nij kêst 22a* fan de *Grûnwet: ‘De bevordering van de Nederlandse en de Friese taal is voorwerp van zorg van de overheid.’* Hawar, sa’n kêst yn de *Grûnwet* freget fansels om útwurking yn konkrete taalwetjouwing.

8 PP:

Fryske-taalwet:

- *Kaderwet, gearfetting*

- *Rjochten yndividuele boargers*

Taalwet Finlân: gemeenten

Taalwet Skotlân: taalplanning Bord na Gaeilge

Taalwet Ierlân: rjochten boargers

In kaderwet foar de Fryske taal soe yn it foarste plak de posysje fan it Frysk as twadde rykstaal fêstlizze moatte en yn it twadde plak de gearfetting biede fan alle besteande wet- en regeljouwing. It wichtichste nije elemint fan in Fryske-taalwet soe neffens my wêze moatte it formulêrjen fan rjochten fan yndividuele boargers. Gewoane minsken hawwe mar in bytsje yndividuele rjochten en de minsken witte ek net rjocht wat dy rjochten binne en hoe't wy dêr yn it deistich libben goed gebrûk fan meitsje kinne. Oars sein: mei in Fryske-taalwet kin net allinnich it Frysk better ta syn rjocht komme, mar benammen de boarger makliker syn rjochten yn praktyk bringe.

Om foar bedoelde taalwetjouwing ris fierder te sjen as de eigen grinzen, kin men te riede gean by de taalwetten yn guon oare EU-lidsteaten.

De nije taalwet fan *Ierlân* (2003) ferplichtet de sintrale oerheid, mar ek de counties en de gemeenten alle tsjinsten ek yn it Iersk oan te bieden. Der wurdt op it heden mei grut entûsjasme en mei goede resultaten wurke om alle amtners, dy't wol passyf Iersk op skoalle leard hawwe, foldwaande aktyf Iersk by te bringen om it belied fan it aktyf taalgebrûk wier te meitsjen.

De nije taalwet fan *Skotlân* (2005) freget fan de *Bord na Gaeilge*, sis mar it *Berie foar it Scots-Gaelic*, elke fiif jier in plan foar de taalplanning fan de kommende jierren en ferplichtet oan it regear sels om op dat plan binnen seis moanne te reagearjen mei in begruttingsútstel.

De nije taalwet fan *Finlân* is hiel sterk rjochte op de tsjinstferliening troch de gemeenten. Foar de ymplemintaasje dêrfan is troch de offisjele taalplenningsorganisaasje 'Finlands Svenska Folktinget' in projekt útfierd om alle gemeenten te befreegjen op de eigen aktiviteiten en mei it aanbod om de kwaliteit fan de tsjinstferliening yn it Sweedsk yn de offisjeel twatalige gemeenten yn Finlân te fersterkjen.

Dat binne trije foarbylden fan lidsteaten mei ferlykbere grutte en status fan de minderheidstaal dêr't no in nije taalwet positive útwurking hat op de tsjinstferliening fan de oerheid oan de gewoane boargers en op it draachflak ûnder de befolking.

It giet yn dy gefallen om offisjeel by wet erkende rykstalen. It soe neffens my de muoite wurdich wêze om yn maaie 2006 by gelegenheid fan 50 jier 'Fryske eed of belofte' in wurkkonferinsje te hâlden oer de winsken foar de konkrete ynhâld fan in kaderwet foar de Fryske taal.

9 PP:

Frysk as ko-offisjele EU-taal

EU-programma 'Libbenslang learen'

Europeesk Agintskip 'Taalferskaat en it Learen fan Talen'

Graz – Straatsburch – Ljouwert

Op grûn fan in Fryske-taalwet kin Nederlân, krekt as Spanje foar it Baskysk en Katalaansk dien hat, stribje nei de erkenning fan it Frysk as *ko-offisjele* taal fan de EU. It giet dêrby noch net sa sear om de mooglikheid, dat leden fan it Europeesk Parlemint tenei ek Frysk prate meie of dat boargers har yn it Frysk ta de Europeeske Kommisje rjochtsje kinne en dan op grûn fan it folgjende taalbelied ek yn it Frysk antwurd krije. Wichtiger is, dat dan ek in part fan it *foarljochtingsmateriaal* fan de EU yn it Frysk beskikber komt en dat Frysk formeel meitelt yn

de nije EU-programma's foar de jierren 2007-2013 lykas dat fan 'Libbenslang Learen', dêr't yn gearfoege wurde sille de besteande EU-programma's *Comenius*, *Socrates*, *Leonardo* en *Grundtvig*.

Ik tink nammentlik, dat foar dy programma's allinnich *offisjele* talen yn de beneaming komme sille, om te begjinnen mei talen dy't yn de eigen lidsteat *offisjele status* hawwe yn de *grûnwet*. De koartste klap soe fansels wêze, dat de Europeeske Uny sels it Europeesk Hânfest ratifisearret en tagelyk alle talen dy't troch de lidsteaten erkend binne yn diel III fan it Hânfest, erkent as *ko-offisjele* EU-taal.

10 *Europeesk Agintskip foar Taalferskaat en it Learen fan Talen*

Op oantrún fan EBLUL hat it Europeesk Parlemint yn 2003 yn in resolúsje oan de Europeeske Kommissje frege om in offisjeel Europeesk Agintskip op te rjochtsjen foar it 'Taalferskaat en it learen fan talen' en dêrby yn it bysûnder omtinken frege foar de minderheidstalen. De EU hat op it heden 16 fan sokke agintskippen, û.o. ien yn München foar it beweitsjen fan de non-diskriminaasje, rasisme en ksenofobia.

Der leit no op fersyk fan de Europeeske Kommissje, mar noch lang net mei ynstimming fan de Europeeske Kommissje, in útstel foar sa'n *Europeesk Agintskip foar Taalferskaat en it Learen fan Talen*, dat dan gearwurkje moatte soe mei de *Ried fan Europa* foar de grutte talen, mei de *Federaasje fan nasjonale taalakademy's* lykas de *Nederlandse Taalunie* foar de lytsere steatstalen en foar de minderheidstalen mei EBLUL en mei de Mercator-sintra, yn it foarste plak fansels *Mercator Education*. Der wurdt tocht oan in jierlikse begrutting foar dat Agintskip fan 11 miljoen euro.

It is foar ús fan it grutste belang, dat yn dy nije organisaasje de doelstellings en besteande ynfrastuktuer fan EBLUL mei nasjonale kommissjes yn 19 lidsteaten lykas de Nederlânske Kommissje EBLT, werom te finen is, net allinnich yn de útfiering fan tafallige projekten, mar ek yn de taakstelling, yn de kâsten en yn de gearstalling fan it bestjoer en fan de 25 -35 personiëlsleden dêr't oan tocht wurdt.

Wêr sil dat *Agintskip* fêstige wurde? Bygelyks yn Budapest, of by it *Europeesk Sintrum foar Moderne Talen* yn Graz of by de *Ried fan Europa* yn Straatsburch, mar *Mercator Education* yn Ljouwert liket my ek in gaadlik plak foar bedoeld *Europeesk Agintskip foar Taalferskaat en it Learen fan Talen*.

My tinkt, dat de fêstiging fan it *Europeesk Agintskip foar Taalferskaat en it Learen fan Talen* yn Ljouwert in moaie Europeeske bekroaning betsjutte kin op de erkenning fan it Frysk en as twadde rykstaal en as ko-offisjele Europeeske taal.

Ik haw it sein.